

*РАПОРТЪТ
НА
ДЕТЕКТИВА
ЯНДАК*

- © Ирина Кючукова, превод от чешки, 1986, 2009 г., и от руски, 2009 г.
© Светомир Иванчев, превод от чешки, 1986, 1998, 2006, 2009 г.
© Стефан Бошнаков, превод от чешки, 1986, 1998, 2006, 2009 г.
© Ирина Кючукова, съставител, 2009 г.
© Людмил Веселинов, художник на корицата, 2009 г.
© Явора Паунова, художествено оформление, 2009 г.
- Книгоиздателска къща „Труд“, 2009 г.

ISBN 978-954-528-888-3

Ярослав
ХАШЕК

*РАПОРТЪТ
НА
ДЕТЕКТИВА
ЯНДАК*

Предговор

Историята често има две лица – официално и човешко. За официалното четем в енциклопедиите и учебниците, които, разбира се, са политически обогрени както от епохата, така и от идеите на съставителите си. А човешкото лице на историята е изградено като един пъзел от безброй малки повествования, отразили преживявания, мисли и чувства на различни хора, без определено начало и без категоричен край, които читателят сам трябва да навърже в едно, за да получи за себе си голямата картина. Настоящият сборник е съставен от произведения на един гражданин на Австро-Унгария, цензуриран и провокиран от собствената си държава, на един войник, призован на фронта заради чужди и омразни нему интереси, на един пленник от чешки произход, преминал доста трудно в руски плен, на един пламенен легионер от новосформирания Чешки легион, предаден от собствените си командири, на един болшевишки комисар, на един смел червеноармейски комендант и пламенен фронтови журналист и агитатор, награден посмъртно с орден „Красная звезда“, на един ограбен от илюзиите си, но не и от надеждите си писател. И всички тези хора носят името Ярослав Хашек.

Човек може да си помисли, че тези превъплъщения на Хашек са отнели десетилетия, но всъщност става дума за около пет години и половина – от пролетта на 1915 до зимата на 1920 година, период, през който Хашек е участвал в две войни и в състава на три армии. Обяснението е само едно – както и да е бил окачествяван Хашек от своите съвременници, никой никога не е дръзнал да го обвини в равнодушие и липса на интерес към събитията. А в този период те не са просто някакви лениво течащи събития, които дори не биха си проправили път до страниците на учебниците по история. Съвсем не!

Световната война, Голямата война – така стъписаните хора наричат вихрушката, която връхлита като гръм от ясно небе света през 1914 година и за която никой не може да намери разумно обяснение. Да не говорим за Гражданската война и болшевишката революция в Русия! Цялата тази огромна страна е обърната наопаки като свалена от ръката ръкавица, цяла Европа е разтърсена от ставащите там събития, пък и на Европа и света невинаги е ясно какво точно става там. Ясно е само едно – че историята крачи нанякъде и който не иска да изостава, трябва да ускори стъпките си и дори да подтичва след нея. Краят на Голямата война донася и други промени – върху картата на света се появяват нови имена, Чехословакия е едно от тях. Но за Хашек тази чешка буржоазна парламентарна революция вече не е достатъчна. Заразен от болшевишките идеи – които впрочем отразяват изконния човешки стремеж за равенство, братство, справедливост, – той вижда една европейска, а защо не и световна, комунистическа революция. И след две години усърдна работа за болшевишката революция се връща в родината си, за да работи за този идеал. Там обаче никой не го посреща с разтворени обятия, напротив, полицията го следи, старите приятели му обръщат гръб, чешките комунисти не му вярват, легионерите го обвиняват, че е предал каузата, а буржоазните издатели, жадни за сензации и печалба, го атакуват с договори и предложения за тлъсти хонорари и очакват от него да опише преживяванията си сред „червените“ в довоенния си стил на хаплива критика и разбиваща сатира. Но остават доста разочаровани – вместо пикантни подробности за зверствата на болшевиките или мистификации, осмиващи огромната и малко страшна Русия, Хашек им сервира бугулмския цикъл от жизнерадостни хуморески, изпълнени с много любов към обикновения човек, бил той чуваш, руснак или татарин. През цялото това време, преминавайки с усмивка през горнилото на всички тези събития, Хашек узрява – и като личност, и като писател, докато не достига до решението да се оттегли от кипежа на светския, политическия и прочие живот в новата столица на новата държава и да пише. Да пише „Швейк“. Но това е вече друга тема.

Много хора – както приятели, така и врагове – са се опитвали да вкарат Хашек в определена категория и като човек, и като писател. Но етикетът така и не прилепва по грапавините на характера му. Най-често в Чехия за него се е смятало, че е бохем, неподлежащ на обвързване, надарен писател хуморист, който не се срамува да заяви,

че пише за пари, защото се изхранва с този занаят, жизнерадостен шегобиец и разказвач на смешни истории, донякъде анархист, който често има вземане-даване с органите на реда. Не така обаче гледат на него в Русия. Интересно е, че дори и до днес там има негов фен клуб, в Бугулма има музей на Хашек, в Иркутск, където е бил член на болшевишкия съвет, неговото име носи една улица, по тези места има негови паметници, докато в Прага паметник му е направен едва през 2005 година, и то след поредица от първи копки, тържествени полагания на първи камъни и паметни плочи, съобщаващи за бъдещия паметник на Ярослав Хашек, които след това са били премахвани поради страха или неразбирането на някой висш чиновник.

За руските хора, които го познават и работят заедно с него, Хашек съвсем не е бохем или просто писател хуморист. Те имат основание да го смятат за притежаващ силно чувство за отговорност военен функционер и уважаван интелектуалец. Вероятно той проявява тези черти на характера си благодарение на доверието, което му оказват в Русия. Известни са доста случаи, в които Хашек напълно оправдава това доверие. Например през юни 1918 година, когато започва контрареволуционният метеж в Чешкия легион и „белите“ чехи завладяват Самара, той не се оттегля заедно с Червената армия, а остава в града, за да унищожи важни документи, които не бива да попадат в ръцете на противника. След това е принуден сам да се промъква към своите и около два месеца да се крие и дори да се представя за малоумния син на немски колонист от Туркестан, като дори изисква награда от чешките патрули, понеже бил спасил живота на пиян чешки офицер, който паднал в ямата на гаровия клозет. Разпознават ли стила на Хашек, нали?

Когато през 1919 година политотделът на Пета армия му възлага издаването на армейския вестник „Нашият път“, Василий Сорокин – първият редактор на вестника, пише за него: „...Скромнен на външен вид, внимателен, изглеждащ на около 35–38 години, Хашек правеше впечатление на културен и прям човек, точен в изказа си, познаващ и обичащ работата във вестника...“

На някого този сборник може да се стори доста хаотичен, неравностоен в художествено отношение. Друг може да си каже: „И какво следва от всичко това? Далечна история, съмнителни факти, противоречиви тълкувания“. И единият, и другият ще са прави. Защото Хашек е доста ръбато парче от човешкия пъзел на историята и труд-

но си намира еша, така че, за да го наместим, трябва малко да поогладим общоприетите околни ръбове. Но дали, ако побързаме да го отхвърлим поради нестандартността му, в картината ни няма да зейне дупка, която да е свидетелство за собственото ни читателско несъвършенство? Тогава... да се опитаме да отстъпим крачка-две назад и да погледнем отдалеч пъзела, който сме наредили. Може би така ще успеем да видим вече не очертанията на отделните парченца, а една усмивка върху човешкото лице на историята.

Ирина Кючукова

По следите
на държавната
полиция в Прага

Войната е факт, Хашек е в армията, после – в плен в Украйна. Не е ясно как точно е въввлечен във войната. Според едни сведения през февруари 1915 година той се записва като доброволец в Деведесет и първи полк, разквартируван в Ческе Будейовице, и с него заминава за фронта в Галиция. За това свое намерение не казва почти на никого, затова известно време дори е официално издирван. Според други сведения Хашек се отклонява от военна служба, като дори се укрива известно време в провинцията, но когато в един хотел се регистрира като „Иван Сергеевич Толстой от Москва“, а в графата „Цел на пребиваването“ написва „Ревизия на австрийския генерален щаб“, го арестуват и без да обръщат внимание на обяснението му, че просто е искал да провери бдителността на австрийското контраразузнаване, след едноседмичен арест го изпращат по етапен ред направо в наборния пункт в Прага.

Хашек става дясната ръка на писаря на полка Ванек и така получава възможност да не участва в ученията и да пише не само „историята на полка“, но и стихотворения и проза. Стиховете му се радват на голяма популярност сред войниците – те ги преписват и изпращат с писмата си у дома. Но той също така охотно пасе и полковите крави.

Хашек неколкократно се опитва да се предаде в плен на руските войски, докато най-сетне през септември 1915 година планът му успява. Във връзка с тези опити се разказва как веднъж, когато бродил из гората, попаднал на царски войници и се опитал да се предаде, но те на свой ред се оказали дезертъори и като се възползвали от численото си превъзходство, го накарали той да ги плени, предавайки оръжието си. Така Хашек се завърнал на чешките позиции, отрупан с трофейно оръжие и конвоирац група пленници. За този „подвиг“ бил награден с голям сребърен медал и произведен в чин ефрейтор. Неговата лична версия е, че сребърният медал му бил даден, защото бил отървал батальонния командир от въшки, като го намазал с живачен мехлем. Чешките войскове части, сформирани от Австро-Унгария, са имали една-единствена обща цел – при първа възможност да се предадат в плен. И те правят това масово. Цели взводове, роти и дори полкове преминават на страната на Русия със своето оръжие и дори със своите знамена, марширувайки под звуците на военния си оркестър. Впоследствие над